

ב"ה

פרשת ואתחנן

שמע ישראל

דברים ו, ד.

קריאת שמע בלי תפילין

"כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין . . כאילו הקריב . . זבח בלא נסכים".

ויש להקדים ולבאר תחילה ההנהגה שמצינו אצל חסידים ואנשי מעשה לקרות קריאת שמע קטנה ללא תפילין.

- ברשימות² ציינתי מה ששמעתי מכבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר, שאביו כבוד קדושת אדמו"ר נשמתו עדן, היה קורא קריאת שמע קטנה בתפילין. אבל אף על פי כן, רואים בפועל שעמא דבר דהחסידים נוהגים לקרות קריאת שמע קטנה בלא תפילין -

דלכאורה, כיון שקריאת שמע קטנה היא מפני שחוששים שמא יאחרו זמן קריאת שמע, היינו, שאין זה "כאדם הקורא בתורה"³, אלא כדי לצאת ידי חובה מצות קריאת שמע מדאורייתא – כיצד קורין קריאת שמע בלא תפילין, היפך מאמר רבותינו ז"ל "כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו"?

¹ ברכות יד, סע"ב. וש"נ.

² נדפס ב"רשימות" חוברת קנו ע' 11.

³ ברכות ט, ב (במשנה).

וכבר שקלו וטרו בזה כמה וכמה⁴, ומסקנת דבריהם שהפירוש ד"הקורא קריאת שמע בלא תפילין" (שחשיב כעדות שקר) הוא למי שאינו מניח תפילין כלל, אבל הא שאינו מניח תפילין בשעת קריאת שמע (אלא לאחרי זה) ודאי לא חשיב עדות שקר חס ושלום.

ובפרטיות יותר: מהביאורים הידועים בזה – בשם החוזה מלובלין⁵ – שכיון שאמרו שקריאת שמע בלא תפילין הוי כזבח בלא נסכים, הרי כשם שיכולים להביא הנסכים לאחרי הזבח, דקיימא לן שאדם מביא זבחו היום ונסכו למחר (עד עשרה ימים)⁶, כך יכולים להניח תפילין לאחרי קריאת שמע, ולא הוי עדות שקר.

אמנם, ביאור זה אינו מחוור לגמרי, כי, קריאת שמע ותפילין אינם דומים לגמרי לזבח ונסכים, שהרי בזבח ונסכים יכול להביא הנסכים גם למחר, מה שאין כן בקריאת שמע ותפילין אינו יכול לדחות הנחת תפילין למחר, ואם לא יניח תפילין בו ביום בודאי יחשב לעדות שקר?

ואין לתרץ שבתפילין יש סיבה צדדית שמונעת צירוף הנחת תפילין דמחר לקריאת שמע דיום שלפניו (שלא תחשב לעדות שקר), בגלל הפסק הלילה שלא זמן תפילין הוא⁷, כי: גם נסכים זמנם ביום דוקא ולא בלילה⁸, כמו קרבנות שאין מקריבים אותם אלא ביום, שנאמר "ביום צוותו"⁹, ואף על פי כן, אין הלילה מפסיק צירוף הנסכים לזבח דיום שלפניו, ומאי שנא תפילין.

ויתירה מזה: בנסכים, חיוב הבאתם ביום ולא בלילה הוא מדאורייתא, ואף על פי כן אין הלילה חשיב הפסק לצירוף הנסכים לזבח, ועל אחת כמה וכמה בתפילין, שמדאורייתא זמנם גם בלילה, אלא שחכמים גזרו שלא להניח תפילין בלילה (שמא יישן בהם)¹⁰, ודאי שאין הלילה חשיב הפסק לצירוף התפילין לקריאת שמע.

⁴ ראה שו"ת בית יצחק או"ח סי"ז. אות חיים ושלום (לבעל מנח"א) סכ"ה סק"ו. ועוד.

⁵ הובא בבית יצחק ובאות חיים ושלום שם.

⁶ מנחות טו, ב. רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פ"ב הי"ב.

⁷ זבחים יט, א. וש"נ.

⁸ תמורה יד, סע"א. רמב"ם שם פ"ד ה"ה.

⁹ צו ז, לח. מגילה כ, ב. רמב"ם שם ה"א.

¹⁰ טוש"ע ואדה"ז או"ח רס"ל.

ויש לומר הביאור בזה: הגדר דעדות שקר בקריאת שמע בלא תפילין אינו אלא כשמבטל מצות תפילין (שאינו מניחם כלל), אבל זה שבשעת קריאת שמע אינו מקיים מצות תפילין (אלא מניחם לאחר זמן), לא חשיב עדות שקר, כיון שאינו מבטל המצוה דתפילין, שהרי מקיימה לאחר זמן¹¹.

ועל פי זה אתי שפיר שהנחת תפילין דמחר לא מהני לקריאת שמע דיום שלפניו שלא תחשב לעדות שקר – דכיון שעבר כל היום ולא הניח תפילין הרי ביטל המצוה דתפילין [ופשיטא שלא מהני הא שמדאורייתא הוי לילה זמן תפילין, דכיון שבנוגע לפועל אינו יכול להניח תפילין בלילה, הרי ביטל מצות תפילין מדאורייתא, גם אם הסיבה שלא הניחם בלילה היא גזירת חכמים¹²], ובמילא הוי הקריאת שמע עדות שקר.

וענין נוסף בטעם המנהג דקריאת שמע קטנה בלא תפילין דוקא (נוסף על האמור שאפשר לקרות קריאת שמע בלא תפילין דלא חשיב עדות שקר) – כפי שמבאר הרב הצדיק ממונקאטש¹³ שיש מעלה בקודש לתפילין שהם בעשיה לגבי קריאת שמע שהיא (במחשבה ו) בדבור, ולכן צריך לקרות קריאת שמע תחילה ולאחרי זה להניח תפילין, משום "מעלין בקודש"¹⁴.

ובהקדם – שמצינו כן לענין ציצית ותפילין, שכיון שקדושת התפילין גדולה מקדושת הציצית [שהרי תפילין הם "תשמישי קדושה"¹⁵, מה שאין כן ציצית שאינם אלא "תשמישי מצוה" בלבד, וגם: תפילין היא מצוה ש"אדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה"¹⁶, מה שאין כן ציצית, "אין אדם מחוייב לקנות לו טלית (שחייבת בציצית) ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית"¹⁷, אלא יכול לילך בבגד שאינו חייב בציצית], לכן הסדר הוא ש"אחר שלבש טלית מצוייץ יניח תפילין, שמעלין בקודש"¹⁸.

והא דהקשו האחרונים¹⁹ שהכלל ד"מעלין בקודש" הוא רק במצוה אחת [כמו בנר חנוכה, ש"ביום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך]. דמעלין בקודש ואין מורדין²⁰, ועל דרך זה בלחם הפנים, ש"על של כסף

¹¹ א"כ נאמר שיש מצוה במשך כל היום, כדלקמן ס"ט.

¹² דוגמא לדבר: קנין דרבנן מהני לדאורייתא (ראה הדעות בזה: פס"ד להצ"צ חאו"ח סתמ"ח ס"ג; ספרים שנשמנו בשד"ח כללים מערכת הקו"ף כלל ח"י. ועוד). פסולי עדות דרבנן פטורים משבועת העדות דאורייתא (ראה שבועות לא, א. רמב"ם הל' שבועות רפ"י. אנציק' תלמודית ערך דברי סופרים ס"ו (ע' קא ואילך). וש"נ).

¹³ אות חיים ושלום שם. וראה בית יצחק שם.

¹⁴ ברכות כח, א. וש"נ.

¹⁵ מגילה כו, ב.

¹⁶ רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ב.

¹⁷ שם הל' ציצית פ"ג ה"א.

¹⁸ שו"ע או"ח ר"ס כה.

¹⁹ ראה שאגת ארי' סכ"ח. נו"כ השו"ע שם (דגול מרבבה. יד אפרים). ועוד.

²⁰ שבת כא, ב.

נותן לחם הפנים בכניסתו, ועל של זהב ביציאתו, שמעלין בקודש ולא מורידין"²¹], מה שאין כן בכגון-דא שישנם שתי מצוות, לא אמרינן "מעלין בקודש", אלא להיפך, ש"כל המקודש מחבירו קודם את חבירו"²² – כבר תירצו על זה²³ שכיון ששניהם (הטלית והתפילין) על גופו של האדם שמתקדש בהם, שייך בזה שפיר מעלין בקודש, שתחילה לובש על גופו הטלית, ואחר כך מוסיף ומניח על גופו התפילין, שעל ידי זה ניתוסף בקדושת האדם.

ועל דרך זה מובן בנוגע לקריאת שמע ותפילין, שעם היותם שתי מצוות, שייך בהם שפיר מעלין בקודש, כיון שעל ידם נמשכת קדושה על האדם, ולכן צריך להיות הסדר דקריאת שמע ואחר כך תפילין, שמתחיל בהקדושה דקריאת שמע, ואחר כך מוסיף בהקדושה היותר נעלית דתפילין.

קטע משיחת ש"פ שלח, כ"ח סיון, מבה"ח תמוז, רשימת השומעים בלתי מוגה.

תו"מ ה'תשי"ב ח"ג ע' 15.

²¹ מנחות צט, א.

²² זבחים פט, א (במשנה). וש"נ. רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ט ה"ב.

²³ ראה יד אפרים שם. שבילי דוד או"ח שם. אות חיים ושלום שם.